

TABRIK VA TILAKLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Ernazarova Nargiza Xidirovna

mustaqil tadqiqotchi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

nargizaernazarova111@gmail.com

+998935547208

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek tilida uchraydigan tabrik va tilak ifodalarining leksik-semantik, grammatik va pragmatik jihatlari tahlil etilgan. Tabrik va tilaklarning mazmuni, emotsional-ekspressiv xususiyatlari, milliy-madaniy mohiyati hamda ularning xalqona nutqdagi o'rni yoritilgan. Ularning semantik guruhlari - ezgulik, orzu-umid, duo va poetik-estetik maydonlar asosida tasniflangan. Shuningdek, bu birliklarning grammatik tuzilishi, uslubiy qo'llanilishi va kommunikativ vazifalari o'rganilgan. Tadqiqot natijalari tabrik va tilaklarning xalq mentaliteti, diniy qarashlar va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettirishdagi rolini ochib bergan.

Kalit so'zlar: *tabrik, tilak, leksik-semantik tahlil, ezgulik, duo, emotsional-ekspressiv birliklar, milliy qadriyatlar, pragmatik, madaniy kontekst.*

Kirish

Til - insoniyatning eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biridir. U nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning dunyoqarashi, madaniyati va ruhiyatini ifodalovchi boy ma'naviy tizimdir. Til orqali insonlar nafaqat o'z fikr va his-tuyg'ularini yetkazadi, balki jamiyatdagi axloqiy qadriyatlar, urf-odatlar va milliy mentalitetni ham aks ettiradi. Shu nuqtai nazardan, tilning turli funktsiyalaridan biri - ijobiy emotsiyalarni ifodalovchi nutq birliklarini shakllantirishdir.

Har bir xalqning nutq madaniyatida tabrik va tilak ifodalari alohida o'rin tutadi. Bu birliklar insonlar o'rtasidagi iliq munosabatni mustahkamlash, mehr-oqibat va samimiyatni oshirish, shuningdek, jamiyatdagi ijobiy axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish vositasi sifatida xizmat qiladi. O'zbek xalqining og'zaki va yozma nutqida tabrik va tilak so'zlari orqali insonlarga ezgulik, baxt, sog'lik va omad tilash qadimiy an'anaga aylangan. Shu sababli, ularning leksik-semantik, grammatik va pragmatik xususiyatlarini tahlil qilish tilning milliy-madaniy qatlamini, etnolingvistik tafakkurini va nutq madaniyatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Asosiy qism

1. Tabrik va tilak tushunchalari

Tilshunoslikda tabrik va tilak tushunchalari bir-biriga yaqin, lekin funksional jihatdan ayrim tafovutlarga ega bo'lgan nutq birliklari sifatida qaraladi.

Tabrik - muayyan voqea, sana yoki yutuq munosabati bilan kishiga nisbatan bildiruvchi xursandchilik, e'tirof va samimiy so'zlar majmuasi hisoblanadi. Tabriklarning asosiy vazifasi

- voqeaning ijtimoiy ahamiyatini, shuningdek, insonlar o'rtasidagi iliq munosabatlarni ifodalashdir. Masalan: *Bayramingiz muborak bo'lsin! Tug'ilgan kuningiz bilan tabriklayman!*

Tilak esa - biror kishiga nisbatan yaxshi niyat, ezgu orzu, sog'lik yoki muvaffaqiyat istagini ifodalovchi nutq birligi sifatida qaraladi. Tilaklar asosan shaxsiy va norasmiy kontekstda ishlatiladi: *Omad yor bo'lsin! Ishlaringiz baroridan kelsin!*

Bu ikki turdagi ifodalar ma'no jihatdan yaqin bo'lib, ular xalqning ezgulik, hamjihatlik va mehr-oqibat qadriyatlarini o'zida mujassam etadi.

2. Leksik-semantik xususiyatlari

Tabrik va tilaklarning leksik tizimi, asosan, emotsional-eksressiv so'zlardan tashkil topadi. Ularda pozitiv semantika hukmron bo'lib, so'zlar ko'pincha quvonch, mehr, samimiyat, umid va duoni ifodalaydi.

Masalan:

- baxtli, quvonchli, ezgu, samimiy, yorqin, totuv, go'zal, ulug', barakali kabi so'zlar tabriklarda faol ishlatiladi;
- omad, yutuq, sog'lik, tinchlik, baxt kabi so'zlar esa tilaklarning asosiy semantik yadrosini tashkil etadi.

Bu birliklar ijobiy semantik maydon doirasiga kiradi. Ularning negativ antonimlari (masalan: g'am, yo'qotish, musibat, yomonlik) tabrik va tilak kontekstida deyarli qo'llanilmaydi, bu esa mazkur janrning emotsional-axloqiy mohiyatini ko'rsatadi.

3. Semantik guruhlanish

Tabrik va tilaklar mazmuniga ko'ra quyidagi semantik guruhlariga bo'linadi:

1. Ezgulik maydoni -yaxshilik, tinchlik, totuvlik, mehr
2. Umid va orzu maydoni -omad, muvaffaqiyat, g'alaba, yutuq
3. Duo maydoni - sog'lik, baraka, uzoq umr, rohat-farog'at
4. Poetik-estetik maydon -bahordek yashnasin, yulduzdek porlang, qushdek erkin bo'ling kabi metaforik ifodalar.

Bu tarmoqlanish tabrik va tilaklarning milliy-madaniy tafakkur bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

4. Grammatik va sintaktik xususiyatlar

Tilak va tabrik gaplar ko'pincha buyruq-istak maylidagi fe'llar yordamida tuziladi: Bo'ling, yashang, toping, seving, o'qing, ishlang.

Shuningdek, undov gaplar ko'p uchraydi, chunki ular emotsional kuchni oshiradi: Tabriklayman! Omad yor bo'lsin! Bayramingiz muborak!

Sintaktik jihatdan bu gaplar qisqa, ta'sirli va ritmik bo'lishi bilan ajralib turadi.

5. Pragmatik va madaniy jihatlar

Tabrik va tilaklarning asosiy kommunikativ maqsadi - ijobiy kayfiyat yaratish, insonlar o'rtasida mehr, hurmat va iliq munosabatni mustahkamlashdir. O'zbek xalqining tilida bu birliklar ko'pincha diniy-madaniy tusga ega: Alloh sizni asrasin! Nasib etsin! Barakangiz ziyoda bo'lsin! kabi iboralar til va e'tiqod uyg'unligini aks ettiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ularning ishlatilishi ijtimoiy vaziyatga, adresatning yoshiga, mavqeiga va nutqiy holatga qarab o'zgaradi. Masalan, rasmiy tabriklar (bayram tabriklari) bilan norasmiy tilaklar (do'stona yoki oilaviy) orasida uslubiy farq mavjud.

Xulosa

Tabrik va tilaklar o'zbek tilining leksik tizimida muhim o'rin egallaydi. Ular orqali xalqning milliy ruhiyati, ezgulik va duoga asoslangan dunyoqarashi ifodalanadi. Bu birliklar pozitiv semantik maydonning markazida turib, insonlar o'rtasidagi mehr-oqibatni, samimiyatni mustahkamlaydi.

Shuningdek, ularning leksik-semantik xususiyatlarini tahlil qilish o'zbek tili madaniy-semantik qatlamini, etnolingvistik tafakkurini chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu jihatdan, tabrik va tilaklarning tahlili nafaqat lingvistik, balki madaniyatshunoslik va pragmalingvistika uchun ham dolzarb masaladir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бегматов Э. Ўзбек тили лексикологияси. - Тошкент: Ўқитувчи, 1995. - 210 б.
2. Миртожиев М. Тил ва миллат маданияти. - Тошкент: Фан, 2008. - 185 б.
3. Хожиев А. Ўзбек тили семасиологияси. - Тошкент: Фан, 2006. - 240 б.
4. Қуронов Д., Мадвалиев А., Хожиев А. Тилшуносликка кириш. - Тошкент: Университет, 2004. - 180 б.
5. Махмудов Н. Ўзбек тилининг амалий стилистикаси. - Тошкент: Фан, 2012. - 200 б.